

MAKRO EKONOMİK BİR YAKLAŞIM OLARAK RASYONEL BEKLENTİLER TEORİSİ

Doç. Dr. Bedriye TUNÇSİPER*

ÖZET

Rasyonel Beklentiler kuramının kaynağını John MUTH'un çalışmalarını oluşturur. Muth'un mikro ekonomiyle ilgili bu fikirlerini Robert Lucas, Thomas Sargent, Neil Wallage, Robert Barro gibi iktisatçılar makro ekonomik alana uygulamışlardır.

Bu teoriye göre, ekonomideki karar birimlerinin politikalar karşısında gelecekle ilgili beklentileri ve bu beklentilere göre hemen harekete geçecekleri varsayımı ön plana çıkmaktadır.

Rasyonel beklentiler varsayımını benimseyen modellere dayanılarak gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda temel olarak iki birleşik hipotez birlikte test edilmektedir. Bunlar, Doğal İşsizlik Oranı hipotezi ve Rasyonel Beklentiler Hipotezidir.

Sonuç olarak bu yaklaşım, beklentilerin ekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini, tam olmayan bilginin piyasa dengesini nasıl etkileyeceğini, üretim ve istihdam düzeyindeki dalgalanmaların nedenlerinin açıklanabilmesini ve iktisat politikalarının düzenlenmesinde geçerli olacak kriterlerin neler olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

1- GİRİŞ

Ekonominin sürekli tam istihdam dengesinde olacağını varsayan Klasik ve Neo-Klasik görüşlerin revaçta olduğu dönemlerde (1750-1929 arası) yaşanan kriz-

ler, denge durumundan geçici sapmalar olarak nitelendiriliyordu. Ancak bu ekonomik krizlerin giderek kronikleşmesi ve 1929 Büyük Ekonomik Krizin başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, tüm dünyada yapmış olduğu büyük tahribatlar, Klasik ve Neo-Klasik ekonomik düşüncelerin, krizlerin aşılmasında yeterli olmadığını ortaya çıkarmıştır.

1936 yılında J.M.Keynes'in , Klasik ve Neo-Klasiklerin çeşitli görüşlerini çürüten "The General Theory of Money, Interest and Employment" adlı eseri yayınlanmıştır. 20. yüzyıl ekonomik düşüncesine damgasını vuran bu eserle "Keynes Çağı" gündeme gelmiştir.

Keynes'in öncülük ettiği makroekonomik akım, kuşkusuz zamanla çeşitli yazarların katkısı ile zenginleşmiş ve Keynes' in "Genel Teori" adlı eserinde eksik olan bazı konular analize ilave edildiği gibi bazıları da değiştirilmiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde ekonomide o zamana kadar rastlanmayan bir krizle karşılaşmıştır. Öyle ki, hem fiyatlar yükseliyor, ekonomik durgunluk devam ediyor hem de işsizlik artıyordu. Keynesyen politika araçları bu krizi aşmada yetersiz kaldı. Bu krize "durgunluk içinde enflasyon" anlamına gelen "stagflasyon" denildi. Oysa Keynesyen politikalara göre enflasyonu düşürmek için işsizliğin artması ya da işsizliğin azaltılabilmesi için fiyatların yükselmesini (enflasyonu) kabullenmek gerekiyordu. İşte bu kriz döneminde Keynesyen politikaların yetersiz kalması, Monetarist Ekonomik görüşün ortaya çıkmasına neden oldu.

Yine bu yıllarda Monetarist görüş içinde Rasyonel Bekleyişler Teorisi olarak nitelendirilen yeni bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre, ekonomideki karar birimlerinin politikalar karşısında gelecekle ilgili beklentileri ve bu beklentilere göre hemen harekete geçecekleri varsayımı ön plana çıkmaktadır.

Yine bu ekonomistler Klasiklerin düzgün işleyen piyasa mekanizmasının, yani devlet müdahalesi olmayan ekonomide üretim ve tüketim dengesinin sağlanacağını ve dolayısıyla toplum refahının en üst düzeye çıkacağını savunurlar. Bu çalışmada önce Uyarlayıcı Bekleyişler, Rasyonel Bekleyişler ve Politika Etkinsizliği konusu ele alınacak, daha sonra Rasyonel Beklentilerin Modelleştirilmesi ve Ampirik Çalışmalar üzerinde durulacaktır.

UYARLAYICI BEKLEYİŞLER, RASYONEL BEKLEYİŞLER VE POLİTİKA ETKİNSİZLİĞİ

İlk defa Amerikalı iktisatçı P.Cagan tarafından 1956 yılında geliştirilen uyarlayıcı bekleyişler hipotezine göre, karar birimleri bir değişkenin gelecekteki değerine ilişkin bekleyişlerini, o değişkenin geçmişteki değerine bakarak ve hatalardan ders alarak belirlerler. Bunu aşağıda belirtilen fiyat değişkenine ilişkin bekleyişler itibarıyla ifade etmek mümkündür.

$$E_t(P_{t+1}) = E_t(P_t) + P [Pr - E_t(P_t)] \quad 0 < Pr < 1 \quad (1)$$

Zeynel DİNLER, İktisada Giriş, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2000, s.284

Bu denkleme göre t+1 dönemi fiyat düzeyi (p_{t+1}) t dönemi beklentileri (E_t), cari dönem fiyat düzeyi (P_t) konusundaki önceki dönem beklentileri (E_{t-1}) ile cari dönem fiyat düzeyi ile cari dönem beklenen fiyat düzeyi arasındaki farkın belirli bir kısmının, $p [P_t - E_{t-1}(P_t)]$, toplamına eşittir. Bu uyarlayıcı beklentiler denkleminde yer alan ve cari dönem fiyat düzeyi ile cari dönem beklenen fiyat düzeyi arasındaki farkın belirli bir kısmına tekabül eden $(1-p) [P_t - E_{t-1}(P_t)]$ terimi, karar birimlerinin geçmiş dönem fiyat düzeyine ilişkin beklenti hatalarından aldıkları dersi temsil eder. Diğer taraftan t dönemi fiyat düzeyi konusundaki t-1 dönemi beklentileri de, $E_{t-1}(P_t)$ yukarıdaki gibi oluşturulur. Dolayısıyla yukarıdaki denklem aşağıdaki gibi de yazılabilir:

$$E_t(P_{t+1}) = E_{t-1}(P_t) + p [P_t - E_{t-1}(P_t)] + (1-p) [P_t - E_{t-1}(P_t)]$$

Benzer biçimde t-1 dönemi fiyat düzeyi konusundaki t-2 dönemi beklentileri de,

$$E_{t-1}(P_t) = E_{t-2}(P_{t-1}) + p [P_{t-1} - E_{t-2}(P_{t-1})] + (1-p) [P_{t-1} - E_{t-2}(P_{t-1})]$$

gibi oluşturulur. Dolayısıyla yukarıdaki denklemi bu hususu da kapsayacak biçimde yeniden yazmak mümkündür.

Uyarlayıcı beklentiler hipotezinin en basit biçimde ifadesi, t+1 dönemi fiyat düzeyi konusundaki t dönemi beklentilerinin, $E_t(P_{t+1})$, cari t dönemi fiyat düzeyine eşit olmasıdır; $E_t(P_{t+1}) = P_t$

Yukarıdaki beklentiler, toplam arz ve hasıla-fiyat düzeyinin belirlenmesi taşıdığı altında yapılan açıklamalarda, t+1 dönemi beklenen fiyat düzeyinin t dönemi gerçekleşen fiyat düzeyine eşit olduğu zımnen kabul edilmiştir. Bir başka deyişle, "akanda ulaşılan genişletici politikalar hasılamın kısa dönemde doğal hasıladan büyük olmasına uzun dönemde ise sadece fiyat düzeyinin yükselmesine yol açar" ezinin arkasında, uyarlayıcı beklentiler hipotezi vardır.²

Görüldüğü gibi, uyarlayıcı beklentiler hipotezine göre, karar birimleri fiyat düzeyinin gelecekteki değerini sadece geçmişteki değerlerine bakarak ve geçmişten ders alarak tahmin ederler. Bir başka deyişle, uyarlayıcı beklentiler hipotezi geriye dönük bir yaklaşımdır.

Oysa kişilerin, sürekli olarak dikiz aynasına bakarak değil de camdan ileriye doğru bakarak araba sürmeleri gibi, karar birimleri de fiyat düzeyinin gelecekteki değerini, sadece geçmiş değerlerden yararlanarak değil, hükümetin gelecekte izleyeceğini açıkladığı iktisat politikası da dahil gazetelerdeki, dergilerdeki, kitaplardaki televizyon ve radyolardaki tüm mevcut bilgilerden yararlanarak tahmin ederler. Rasyonel Beklentiler Hipotezi denilen bu alternatif yaklaşım altında karar birimleri, ekonomide beklenmeyen bir değişme olmayanca fiyat düzeyini genel olarak doğru tahmin ederler. Bu nedenle bu yaklaşıma uyarlayıcı beklentiler hipotezinin aksine, ileriye dönük bir yaklaşım olarak bakmak mümkündür. Yani haber alma ve beklenmeyen olaylar nedeniyle geçmiş değerler kullanırsınız.³ Bu hipoteze göre para arzında meydana gelen artış eğer önceden açıklanan ve dolayısıyla da

² Erfil M. ÜNSAL, *Makro İktisat, Art Ofset Matbaacılık, Ankara, 1999*, s.262.

³ Ercan Eren, *Makro İktisat, Kavramlar, Tarihsel Yaklaşım, İstikrar Politikaları ve Açık Ekonomi*, E^o Kitabevi Yayınları, Bursa: 1993, s.118

karar birimleri tarafından beklenen bir artış ise de, karar birimleri para arzındaki artışın fiyat düzeyinin yükselmesine yol açacağına doğru biçimde karar verebilirler. Önceden açıklanan genişletici para politikası fiyat düzeyinin yükselmesine yol açacaktır. Buna karşılık para arzında meydana gelen artış eğer önceden açıklanmayan ve dolayısıyla da karar birimleri tarafından beklenmeyen bir artış ise de, karar birimleri para arzındaki artışın fiyat düzeyinin yükselmesine yol açacağını tahmin edemezler ve dolayısıyla da beklenen fiyat düzeyine ilişkin fikirlerini değiştiremezler.

Ancak, arabanın ön camından dışarıya bakan sürücünün yoldaki ani bir değişikliği kısa sürede fark etmesi gibi, karar birimleri de para arzındaki artışın kısa bir süre sonra fark ederler, buna bağlı olarak da para arzındaki artışın fiyat düzeyinin yükselmesine yol açacağını doğru biçimde tahmin ederler. Böylece ekonomi daha yüksek bir fiyat düzeyinde yeniden doğal çıktı düzeyinde faaliyet gösterecektir.⁴

Netice olarak, diyebiliriz ki, Uyarlayıcı Bekleyişler Hipotezi altında daha önce ulaşılan sonuç, Rasyonel Bekleyişler Hipotezi altında sadece önceden açıklanmayan para politikası itibarıyla geçerlidir. Rasyonel bekleyişler yaklaşımının önceden açıklanan para değişikliğinin hasılayı etkilemeyeceği yolundaki tezine, politika etkisizliği önermesi denir.

Yeni Klasik Yaklaşım olarak adlandırılan bu yaklaşımın elde ettiği temel sonuçlardan bir tanesi ekonomik politika değişikliklerinin etkisizliğini önermesidir. Öneri Robert Lucas' in 1972 tarihinde yayınlanan bir çalışmasıyla başlayıp sonra Thomas SARGENT ve Neil WALLAGE'nin optimal para politikası üzerine yaptıkları çalışma ile ortaya konmuştur.

Rasyonel Bekleyişler modelinin başlangıç noktası Fredman / Phelps' in modelidir.⁵

Yeni Klasik Yaklaşımın temel özelliklerini yukarıdaki aşamalar ışığı altında kısaca şu şekilde belirleyebiliriz. Yeni Klasik yaklaşıma göre, İktisadi birimlerin gerçek iktisadi kararları (tasarım, yatırım, tüketim) nominal ve parasal etkenlere değil, gerçek etkenlere dayanır. Ayrıca iktisadi birimler, iktisadi çerçeveyi değerlendirecek sistematik hata yapmayıp, rasyonel beklentilere sahiptirler. Bu durumu bir örnekle açıklayabiliriz; Örneğin iktisadi birimler Merkez Bankasının herhangi bir nedenle para arzını artırdığı zaman bunun arkasından enflasyonun geleceğini ve nominal faiz oranlarının yükseleceğini bilirler. Eğer iktisadi birimler uygulanan politikaların sonucunu önceden doğru olarak kestirebiliyorsa, politikaların etkisini tamamen yok etmeyi de başarabilirler. Buna dayanarak işçiler ücretlerin yükselmesini isteyecek, firmalar ise yükselen fiyatların gelirlerini arttıracığını bildikleri için işçilerin ücret artış taleplerini kabul edecek, sonuçta reel ücret değişmediği gibi, istihdam ve ücretin düzeyinde de bir artış olmayacaktır. Uygulanan para politikası enflasyonu arttırmaktan başka bir sonuç vermeyecektir. Bu nedenle Yeni Klasik Yaklaşım toplumun beklemediği anlarda ve beklemediği biçimde uygulanacak bir politikanın çok kısa süreli olabileceği, ancak bu politika ile ilgili yeterli bilgi ulaşıldığında yine politika- nın etkisiz kalacağını öne sürmektedirler.⁶

4 .

Unsal, a.g.e.,s.264

Laurence HARRIS, *Monetary Theory Economics Handbook Series*, MacCraw- Hill Inc. W.A. 1986 s. 455⁵ Oliver Blanchard, *Macroeconomics*, by Prentice-Hall, Inc. 1997, s. 193

Uygulanacak politikanın nasıl olması gerektiği sorusuna Yeni Klasik yaklaşımın yanıtı da kısaca şu şekilde özetlenebilir; Aktif politikalar yerine, istikrarlı politikalar kullanılmalıdır. Devlet politika ve diğer düzenlemeleri belirlemeli ve osadi birimler hangi olanakların kendilerine açık olduğunu bilip, kararların muhtemel sonuçlarını kestirebilmelidir.⁷

RASYONEL BEKLENTİLERİN MODELLEŞTİRİLMESİ

Bir teörinin kabul edilmesinde önemli ölçütlerden birisi de, teörinin ortaya • ; duğu sonuçların ampirik geçerliliğinin sınanmasıdır. Bu açıdan rasyonel beklenti: e; yaklaşımının geçerliliği de ampirik çalışmalara bağlı olmaktadır. Ancak bu çalışmaları gerçekleştirilebilmesi için öncelikle teörinin kantitatif sınamaya elverişli bir biçimde modelleştirilmesi gereklidir.

Beklentilerin rasyonel olduğunun kabul edilmesi modelleştirmede önemli >-unlar ortaya çıkarmaktadır. Her şeyden önce, dışsal bir değişken, gözlenen verilerde ikili bir etki yaratmaktadır. Dışsal değişken içsel değişken üzerinde hem doğrudan, hem de dışsal değişken içsel değişkenin rasyonel beklentisinin hesaplanmasında kullanılacağından, dolaylı bir etkiye sahiptir.

Ekonominin yapısını ortaya koymak için düzenlenen modellerin bir işlevi de, alternatif politikaların etkilerini yapısal parametrelere dayanarak incelenmesini ulamaktır. "Politika değerlendirilmesi" (policy evaluation) olarak bilinen bu prosedüre göre, önce geçmiş veriler kullanılarak ekonomi hakkında bir model tahmin edilir. Daha sonra tahmin edilmiş katsayılar kullanılarak, izlenen politikanın değiştimeyeceği varsayımı ile bir öngörü elde etmek için model simüle edilir. Burdan sonraki aşamada, hipotetik bir alternatif politikaya dayalı yeni bir simülasyon yapılır • e ekonominin bu yeni politikaya karşı gösterdiği davranış farkı izlenir. Politika • i. ulasyonları yoluyla alternatif politikaların etkileri, modeldeki yapısal parametreler temelinde ortaya konmaktadır.

İlk kez Lucas (1976) tarafından ortaya atılan ve bu yüzden "Lucas Kritiği" olarak adlandırılan bu görüş uzun dönem için yapılacak simülasyon olanağını ortadan o. kırmaktadır. Kısa dönemde uygulanan politika yürürlükte kaldığı sürece tahmin edilmiş modeller başanlı öngörüler ortaya koysa da, uzun döneme geçildiğinde ya da e?i bir politika benimsendiğinde aynı öngörü başarısız gösteremeyecektir. Çünkü, • eni politika önceden tahmin edilmiş katsayıları etkilemektedir. Dolayısıyla çeşitli politikaların değerlendirilmesinde bu katsayılar kullanılmaz. Politika değerlendirilme; nde yapılan bu eleştiriyi aşağıdaki modelle ortaya koyabiliriz.

$$\begin{array}{ll}
 Y_t = a_0 + a_1 [i_t E_{t-1}(p_{t+1}, P_t)] + V_t & 1 \\
 m_t p_t = c_t + c_1 y_t + C2I_t + V2_t & 2 \\
 y_t = F_0 + a_K p_t E_t(p_{t+1}) + a_y y_{t-1} + u_t & 3 \\
 m_t = M_0 m_{t-1} + M_y y_{t-1} + e_t & 4 \\
 a_1 < 0, c_2 < 0 < c_1, a > 0, 1 < x_2 < 0. & 5
 \end{array}$$

⁷ker Parasız "Çağdaş Makro Ekonomik Görüşler ve Politikalar" İktisat Teorisi. Açık Öğretim • ünitesi Yayınları, Eskişehir, 1999, ss.559-560-561

Benett.T.Mc. Çallın, "Rational Expectations and Macroeconomic Stabilization Policy: An • nTiew " Journal of Money Credit and Banking 12, Part 2, 1980, ss.716-746

Bu modelde;
 $E_{t-1} X_j : X_{t,j}$ ($j = 0,1,\dots$) değişkeni için, modelin denklemlerini ve (t-1) ile daha önceki dönemlerde gerçekleşen ilgili tüm değişkenler kullanılarak hesaplanacak matematiksel beklenti,

Y_t : toplam üretimin logaritması, P_t : fiyat düzeyi logaritması, M_t : para stoku logaritması, \hat{I}_t : bir dönemlik nominal faiz haddi,

V_{1t}, v_{2t}, u_t ve e_t : Ekonomi üzerindeki sistematik olmayan güçlerin ortaya çıkardığı etkileri temsi eden tesadüfi hata terimleri, Bu hatalar, sıfır ortalamalı, sabit varyanslı ve modeldeki tüm değişkenler (kendi değerleri de içlerinde olmak üzere) ve hata terimlerinin geçmiş değerleriyle ilişkili olmayan değişkenlerdir.

Modeldeki ilk denklem (1), IS tipi bir harcama denklemdir. Tüketim ve yatırım için talep edilen üretim miktarı ile reel faiz oranını ilişkilendirmektedir.

Reel faiz oranı burada, Fisher'ci bir yaklaşımla nominal faiz ile beklenen enflasyon oranları arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. (2) numaralı denklem, reel para balansı talebi ile reel gelir ve nominal faiz oranını ilişkisini vermektedir. Toplam arz eğrisi (3), doğal oran hipotezine göre biçimlendirilmiştir; bu denklemde üretimin bir dönem önceki düzeyi ile ilişkisi bilgi yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır ve bu yüzden Y_{t-1} 'e yer verilmiştir. (4) numaralı denklem de, hükümet tarafından izlenen karşı çevrimsel (counter cyclical) politika kuralını ifade etmek üzere denkleme getirilmiştir.

Modelde üretim düzeyi ve politika kuralı arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için indirgenmiş form denkleminin elde edilmesi gerekmektedir. Bunun için önce (1), (2) denklemlerden \hat{I}_t yi elimine ederek ilişkiyi y_t cinsinden yazmak ve bunu da toplam arz denklemleri ile (3) eşitlemek gerekir. Bu işlemi yaparak sonucu p_t için çözersek indirgenmiş form denklemleri elde edilebilir.

$$p_t = \frac{1}{a_t + p_t} \{ (p_t V_{1t}) + p_t \lambda_{1t} m_t + a_t E_{t-1} p_t - a_t y_{t-1} + (3) E_{t-1} (P_{t+1}, P_t) + V_{1t} u_t \}$$

Bu durumda yapılacak şey, beklentilerin açık bir şekilde formüle edilmesidir. Eğer modeller tahmin edildikleri dönem için doğru tahminler kullanılmıyorsa, parametre tahminleri geçerlidir. Yeni politikaların etkileri incelenirken de, beklenti mekanizmasının orijinal dönemdeki ile aynı olduğunu varsaymak yerine, yeni kuralın modele uygulanmasıyla yeni bir beklenti mekanizmasının geliştirilmesi gereklidir. Sadece mekanizma oluşturulduğu sürece politika simülasyonu başarılı olabilir.

Bununla birlikte, bu yolun izlenmesi için öncelikle yeni beklenti mekanizmasının geçerli olacağı dönemin uzunluğu üzerinde karar vermek gerekmektedir. Beklentiler için kullanılacak tahminin önümüzdeki birkaç ay için mi yoksa gelecek yirmi yıl için mi geçerli olacağını belirlemek gerekmektedir. Başka deyişle modelin bize verdiği bilginin önceden elde edilmesi gerekmektedir. Bu ek bilgi beklentilerin geçerli olacağı süre yanında, modeldeki dışsal değişkenler hakkındaki öngörülerini de içermelidir. Beklentiler aynı zamanda dışsal değişkenlere bağlı olduğundan yeni beklenti mekanizmasını ortaya koymak için bu değişkenler hakkında da elde alınan zaman dönemi için, öngörüler ortaya konmalıdır.

I. TI NÇSİPER / MAKRO EKONOMİK BİR YAKLAŞIM OLARAK RASYONEL 7 BEKLENTİLER TEORİSİ

Hükümet, tahmin dönemi için geçerli olan kuralı bırakıp yeni bir kural benimsediğinde, eğer indirgenmiş form beklentileri içeriyor ise (ve beklentilerin rasyonel olduğu kabul ediliyor ise) indirgenmiş formun değişmeyeceğinin varsayılması "da deterministik bir geri besleme kuralının herhangi bir başka kural kadar iyi MCİüü sonucunu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla hükümetin böyle bir kuralı benimsemesinin, sabit bir kural benimsendiğinde yapabileceklerinin çok daha iyisini yarattığını"mesini sağlayacağını düşünmek için bir neden yoktur.

Bir indirgenmiş form, hem doğal oran hipotezini hem de karşıt bir önermeyi renkleylebilir ve bu da ampirik çalışmaların güvenilirliği hakkında kuşaklar doğurabilir. İndirgenmiş formun tahmin edilecek katsayı değerleri hakkında a priori kısıtlama getirilmezse, tahmin değerlerinin karşıt teorilerinin kısıtlanmalarını da kapsayacak sonuçlar vermesi, hangi yaklaşımın diğerlerine üstün olduğunu belirlemesini engelleyecektir. (Bu durumda tek başına indirgenmiş forma güvenmek risklidir. Bunun yerine modelin yapısının kanıksıklığa meydan vermeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu da yine modelin, bireylerin davranışlarını izleyen mikro ilişkileri tanımlamasıyla mümkün olabilir.)¹

Beklentilerin rasyonel olarak alınması, ekonometrik modeller açısından yukarıda belirtildiği kadar önemli bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunda yukarıda belirtildiği gibi, sadece modelin zaman içinde politikada değişmeler yüzünden sonsuz sayıda çözüm gerektirmesi ve bu durumda Rasyonel beklentilerin tanımladığı dengeye nasıl yakınlaşacağıdır.

Rasyonel beklentiler modelleri için tek çözümün geçerli olabilmesi için, ekonominin yapısı durağanlık (stationary) göstermelidir. Küçük değişimler olsa da, beklentiler her zaman ortalama olarak gerçekleşecek değere eşit olduğundan rasyonel beklentiler ile mükemmel öngörü modellerinin sonuçları birbirleriyle aynı olacaktır. Bununla birlikte, ekonomik yapı durağan nitelikte değilse, uygulanan politika değişikliğinde bunun beklentileri içermesi için gereken zamanın uzunluğu konusunda şüpheler doğuracaktır. Bu işlevin gerçekleştirilmesinde bir ölçüde makro ekonomik modellerde mikro ilişkilerin daha fazla dikkate alınması gerekmektedir.

AMPIRİK ÇALIŞMALAR

Rasyonel beklentiler varsayımını benimseyen modellere dayanarak gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda temel olarak iki birleşik hipotez birlikte test edilmektedir. Bunlar, beklentilerin rasyonel oldukları ve doğal oran hipotezinin geçerliliği.

Beklentilerin rasyonelliği ve doğal oran hipotezlerini birlikte ele alınması Lucas (1973) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu modele göre fiziksel olarak bir-

1. James Sargent, "Unnatural Rate Theories Of Macroeconomics" Journal of Political Economy 4, 1976, s. 631-640.

2. E. Burmeister, "On Some Conceptual Issues in Rational Expectations Modeling" Journal of Money, Credit and Banking, 12 Part, 1980, ss.800-816

3. R. Shiller, "Rational Expectations and The Dynamic Structure Of Macroeconomic Models" Journal of Monetary Economics 4: 1978, ss. 1-4

rinden ayrılan piyasalar arasındaki bilgi yetersizlikleri yerel fiyat artışlarının nisbi fiyat artışları şeklinde yorumlanmasına yol açmakta ve bu da üretim miktarı ile istihdam düzeylerini arttırmaktadır. Dolayısıyla para artışlarıyla beklenti hatalarını kullanarak, yerel değişkenler etkilenebilir.¹²

Başka bir ifade ile, ortalama enflasyon oranındaki artışların ortalama üretim düzeyini arttırmakta etkili olmadığı ve ortalama fiyatlardaki değişkenliğin artacağı vurgulanmaktadır. Fiyatlarda değişmelere yol açacak politikalar reel üretim de karşılaştırılabilir değişmelere yol açabilecektir. Sürekli olarak fiyat değişmelerine yol açan politikaların uygulanması, normal gelirden değişmelere ve bu değişmeye eşit olan ve hemen gerçekleşen bir fiyat artışı yaratmakta ve üretim düzeyi etkilenmektedir.

Yukarıdaki hipotez, Lucas tarafından 18 ülkenin 1952-1967 verileri kullanılarak test edilmiş ve ele alınan 16 ülke için ortalama reel büyüme oranlarının ortalama enflasyon oranlarıyla ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Beklentilerin rasyonelliğinin ve temel makro ekonomik modelin birlikte ele alındığı bir test de Mishkin tarafından gerçekleştirilmiştir. Beklenen politikaların etkilerini ele alan bu test de, beklenen politikaların reel değişkenleri etkilemeyeceği hipotezi test edilmektedir. Modelin temel formülü aşağıdaki gibidir.

$$Y_t = Y_t + S \sum_{i=0}^{\infty} B(X_{t-i} - X_t^*) + I \sum_{i=0}^{\infty} M_t^* + f_t$$

Burada, Y_t , t dönemindeki üretim yada işsizlik; doğal işsizlik üretim düzeyi, X_t , para arzı artışı, enflasyon yada nominal milli gelir artışı gibi toplam talep değişkeni; X_t^* , X_t için t-1 dönemindeki bilgiye koşullu beklenti, katsayılar ve E_t de lata terimidir. Burada X_t için bir öngörü denklemi, $X_t = Z_t + \epsilon_t + U_t$ dir.

1954-1976 dönemi için yapılan tahminler X_t değişkeninin beklentisini, X_t^* in dört dönemlik gecikmeli değerleri yanında şu değişkenlerle bağlantı kurularak hesaplanmaktadır: Üç aylık M1 ve M2 para arzları artışı oranları, enflasyon oranları, nominal milli gelir büyüme oranı, işsizlik oranı, hazine bonoları faiz oranları, reel kamu borç artışı oranları, ödemeler dengesi cari işlemler açığı ele alınmıştır.

Modelin tahmini, ilginç sonuçlar vermiştir. Tahminlere göre, beklenen talep politikaları reel değişkenleri etkileyebilmektedir. Bu açıdan en önemli sonuçlar, toplam talep değişkeni olarak para arzı artışı alındığında ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara göre rasyonel beklentiler yaklaşımının nötrlük önermesi reddedilmektedir. Bunun yanında para arzındaki beklenmedik hareketler, beklenenlerle karşılaştırıldığında, işsizlik ve üretim üzerinde daha fazla etkiye sahip değildir. Bunun temel nedeni uzun gecikmelerin ele alınmasıdır. Kısa gecikmelerin varlığı bir ölçüde doğal oran yaklaşımını destekler görünse de, gecikme sayısı yükseltildikçe makro-rasyonel beklentiler hipotezi daha kaskin reddedilmektedir. Buna karşılık beklentilerin rasyonel olarak oluştuğu önermesini destekleyici sonuçlar bulunmuştur. X_t değişkeni

¹² R.E. LUCAS, "Stabilizing Powers Of Monetary Policy Under Rational Expectations" Journal of Political Economy, 1985, ss. 163-201

hakkındaki öngörü denkleminin katsayıları, istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Bu da esas olarak rasyonel beklentiler varsayımını desteklerken, doğal oranın ortaya konduğu temel ekonomik modelin geçerli olmadığını ortaya koymaktadır.¹³

Modelin ortaya koyduğu önemli sonuç, (toplam talebin fiyatlar üzerindeki etkisi yüzünden) üretim dalgalanmalarının doğrudan doğruya enflasyondaki dalgalanmaları arttıracaktır.

Modelin sonuçları değerlendirilmek istendiğinde, doğal oran hipotezinin geçerliliği hakkında kuşku ortaya çıkmaktadır. Bu kuşku muhtemelen fiyatların yavaş değişiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Modelde rasyonel beklentiler varsayımının destekleyici hipotez olarak kullanılması, bizi daha çok doğal oran hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna götürebilmektedir.

Bu açıdan Rasyonel Beklentiler hipotezinin en güçlü yönü, bireylerin elindeki bilgiyi en iyi şekilde kullanarak beklentileri oluşturmalarını ve bu beklentilerdeki hataların tamamıyla tesadüfi olduğunu, yani sistematik hataların 'maddiğini' öngörerek, rasyonellik varsayımlarıyla tutarlı bir beklenti şeması getirebilmesidir. Bu beklenti oluşturma biçimi yaklaşımın mikroekonomik analizle tutarlı bir bağlantı kurmasını sağlayarak analizin mantıksal yapısını güçlendirmektedir.

SONUÇ

Monetarist görüşünde, para veya maliye politikalarından hangisinin şükran sağlamak daha güçlü olduğu noktasından çok, bu politikaların uygulamaya konması ve sonuçlarının alınmasında karşılaşılan gecikmeleri ele ilması nedeniyle önem kazanmıştır. Bu gecikmelere bağlı olarak para politikalarının veya maliye politikasının ekonomiye gerektiğinde müdahale edemeyeceği, müdahale edildiğinde ise belki de tamamen tersi politikalara ihtiyaç duyulacağı çerçevesinde aslında istikrar politikalarına karşı çıkmaktadır.¹⁴ Bu görüş içinde en geçerli olan politika para otoritesinin kendisinin bir istikrarsızlık unsuru olmaktan kaçınmasıdır. Bunun içinde para arzının sabit bir oranda artırılması gerekmektedir.¹⁵

Kalkınma çabası içinde olan ülkelerin büyük bir bölümü 1970 ve 1980 li _ iller boyunca enflasyon ve ödemeler dengesi güçlükleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Literatürde kalkınmanın finansmanı için uygulanan gevşek para politikalarının enflasyon ve ödemeler dengesi sorunlarının ortaya çıkmasındaki temel faktör olduğu genellikle öne sürülmüş ve hızlı parasal genişlemenin önüne geçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, daha 1960' lı yıllarda yazılan bir makalede kamu kesiminin Merkez Bankası da dahil olmak üzere ülke içi bankacılık sisteminden borçlanması ile şekillenen parasal genişlemenin enflasyon ve ödemeler dengesi güçlüklerini de beraberinde getireceği öne sürülmüştür.¹⁶

George Akerlof and Janet L. Yellen, "Rational Model of the Business Cycle With Wage and Price inertia," *Quarterly Journal of Economics*, 100, May, 1985

¹³Milton FRIEDMAN, *Para Teorisi Devrim ve Karşı Devrim (Çev.Suzat Öküz)*, Eskişehir 1983, s.53

Milton FRIEDMAN, "The Role of Monetary Policy", *American Economic Review*, Mart 1968, s. 16-17.

Harry G. Johnson. *Macroeconomics and Monetary Theory*, Alding, Chicago, 1972, s. 147

Yeni Klasiklerin analizi "beklenen fiyat teorisi" üzerine kurulmuş ve para arzı değişmelerinin orta dönemde gelir düzeyini etkilemesinin, ancak beklenen fiyat hareketlerindeki yanlış tahmin sonucu söz konusu olabileceğini iddia etmişlerdir. Yani cari fiyat düzeyi beklenen fiyat düzeyinden yüksek olursa üretim artacaktır. Görüldüğü gibi Yeni Klasikler paranın ekonomideki yerini kabullenmektedirler, ancak M. Friedman gibi uzun dönemde para reel geliri etkilemeyecek yalnız fiyatları etkileyici bir faktör olduğunu savunmaktadır. Bu iktisatçılar bu nedenle aktif para politikasını reddetmektedirler. Onun yerine para arzının M.Friedman' in tavsiyesine göre belirli bir oranda artırılmasından yanadırlar. Bunun birkaç nedenini de göstermektedirler. Bunlar:

I. Aktif para politikası beklenen fiyat düzeyi gelişmelerinde yanığı yaratabilir ve böylece istikrar bozabilir.

II. Aktif para politikasının yaratacağı etkilerinin çoğunun belirsiz olması. Yani bu politikanın neyi başaramayacağı biliniyorsa da, neyi başaracağını önceden bilmek olanaksızdır.

III. Aktif para politikasının sonuçları bilinse dahi, bu tür sonuçların gerçekten istenir olup olmadığını bilmek çok zordur.⁷

Bu nedenle Yeni Klasikler üretim ve fiyat dalgalanmalarının ilk nedenini para arzındaki artış hızının değişmesinden kaynaklanacağını savunmaktadırlar, "duruma göre" para politikasından vazgeçilmesi gerektiğini belirterek genelde "politiksizlik politikasını" önermektedirler.

Sonuç olarak Rasyonel Beklentiler yaklaşımı tam olarak kabul edilebilir bir yaklaşım olmasa da, ekonomik analizde yeni gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Bu yeni gelişmeler kısaca; beklentilerin ekonomik değişkenler üzerindeki etkileri, mükemmel olmayan bilginin piyasa dengesini nasıl etkileyebileceği ve bu açıdan üretim ve istihdam düzeyindeki dalgalanmaların nedenlerinin açıklanabilmesi ve iktisat politikalarının düzenlenmesinde geçerli olacak kriterlerin neler olması gerektiği konularında yoğunlaşmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKERLOF George, and Janet L. Yellen, "Rational Model of the Business Cycle With Wage and Price Inertia" *Quarterly Journal of Economics*, 100, May, 1985
- BLANCHARD. Oliver, *Macroeconomics*, by Prentice-Kall, Inc, 1997.
- BURMEISTER, E. "On Some Conceptual Issues in Rational Expectations Modeling" *Journal of Money, Credit And Banking*, 12 Part, 1980.
- DİNLER, Zeynel. *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000
- E.LUCAS, Robert. "Expectations and the Neutrality of Money" *JOURNAL OF ECONOMIC THEORY*, Vol.4, Nisan 1972
- EREN, Ercan. *Makro İktisat, Kavramlar, Tarihsel Yaklaşım, İstikrar Politikaları ve Açık Ekonomi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa: 1993

Paraz, İker. *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa 1994 s.514-518

- FRJEDMAN, Milton. Para Teorisinde Devrim ve Karşı Devrim (Çev.Suat Öksüz), Eskişehir 1983
- FRJEDMAN, Milton. "The Role of Monetary Policy", American Economic Review, Mart 1968,
- HARRIS, Laurence. Monetary Theory Economics Handbook Series, MacCraw-HillInc.WA.1986
- LARRY G. Johnson, Macroeconomics and Monetary Theory, Alding, Chicaco, 1972,1972
- LUCAS, R. E Jr. "Stabilising Powers Of Monetary Policy Under Rational Expectations" Journal of Political Economy, 1985
- MC.CALLUM Bennett T., "Rational Expectations and Macroeconomic Stabilization Policy: An Overview " Journal of Money Credit and Banking 12, Part 2, 1980
- M.ÜNSAL, Erdal. Makro İktisat, Art Ofset Matbacılık, Ankara, 1999
- ARASIZ, İlker. "Para, Banka ve Finansal Piyasalar" Ezgi Kitabeyi Yayınları, Bursa:1994
- ARASIZ, İlker. "Çağdaş Makro Ekonomik Görüşler ve Politikalar" İktisat Teorisi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eski şehir, 1999
- SARGENT Thomas, "The Observational Equivalenced Natural and Unnatural Rate Theories of Macroeconomics, Journal of Political Economics, 84, June, 1976
- S ARGENT TJ and Wallace,N. "Rational Expectations and the Theory of Economic Policy", Journal of Monetary Economics, April 1976, ss.169-183
- SHILLER, R.J. (Rational Expectations and The Dynamic Structure Of Macroeconomic Model s) Journal of Monetary Economic 4:1978